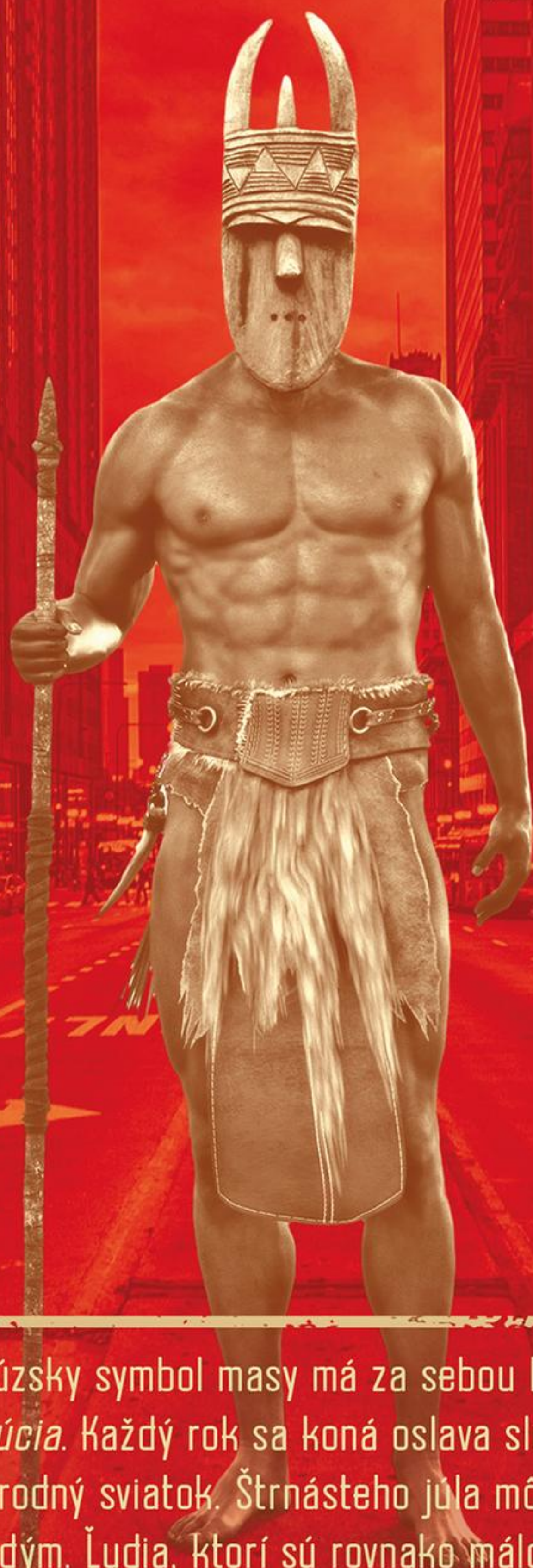

EDÍCIA CIVILIZÁCIA

ELIAS CANETTI

MASA
A MOC

Francúzsky symbol masy má za sebou len krátke dejiny: je to ich *revolúcia*. Každý rok sa koná oslava slobody. Z toho dňa sa stal celonárodný sviatok. Štrnásteho júla môže tancovať na ulici každý s každým. Ľudia, ktorí sú rovnako málo slobodní, rovní a bratskí ako v iných krajinách, sa môžu raz ročne tváriť, že takými sú.

premedia

DEJINY MYŠLENIA

premedia

ELIAS CANETTI
MASA A MOC

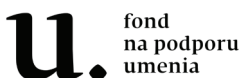
Z nemčiny preložila Zuzana Demjánová

premedia

Preklad tohto diela bol podporený aj grantom Goetheho inštitútu,
financovaným nemeckým ministerstvom zahraničných vecí.

Preklad tejto knihy podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia

Elias Canetti
MASA A MOC

Copyright © 1960 by Elias Canetti
Copyright © 2016 by the heirs of Elias Canetti, Zürich
Published by kind permission of Carl Hanser Verlag München
Translation © Zuzana Demjánová, 2020
Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2020
All rights reserved

ISBN 978-80-8159-900-2

Obsah

MASA

Zvrat strachu z dotyku	11
Otvorená a uzavretá masa	12
Vybitie	13
Túžba ničit'	15
Erupcia	16
Posadnutosť prenasledovaním	18
Svetové náboženstvá a skrotenie más	20
Panika	21
Masa ako kruh	23
Vlastnosti masy	24
Rytmus	26
Stagnácia	29
Pomalosť. Vzdialenosť cieľa	33
Neviditeľné masy	35
Rozdelenie más podľa nosného afektu	41
Štvúce masy	42
Utekajúce masy	46
Zákazové masy	48
Obratové masy	50
Oslavujúce masy	54
Dvojitá masa: Muži a ženy. Živí a mŕtvi	55
Dvojitá masa: Vojna	59
Kryštály masy	65
Symboly masy	67

SVORKA

Svorka a druhy svoriek	85
Lovecká svorka	89

Vojnová svorka	91
Nariekajúca svorka	95
Prírastková svorka	98
Prijímanie	103
Vnútoraná a tichá svorka	105
Vymedzenie svoriek – ich historická nemennosť	106
Svorky v arandských legendách o predkoch	108
Arandské ľudské formácie	111

SVORKA A NÁBOŽENSTVO

Transmutácie svoriek	117
Les a lov kasaiských Leleov	118
Vojnová korisť Chivarov	122
Daždňové tance pueblových Indiánov	125
O dynamike vojny. Prvý mŕtvy. Triumf	127
Islam ako náboženstvo vojny	130
Náboženstvá náreku	132
Šiitský sviatok Muharram	135
Katolicizmus a masa	143
Svätý oheň v Jeruzaleme	146

MASA A DEJINY

Národy a ich symboly masy	155
Nemecko a Versailles	165
Inflácia a masa	168
Podstata parlamentného systému	172
Deľba a prírastok – socializmus a výroba	175
Sebazničenie Xhosov	177

ÚTROBY MOCI

Chytiť a vteliť	187
Ruka	194
O psychológii jedenia	202

PREŽIŤ

Preživší	209
Prežitie a nezraniteľnosť	210
Prežívanie ako väseň	212

Mocnár ako preživší	213
Ako sa Jozef Flavius zachránil	216
Averzia mocnárov voči preživším. Vladári a ich následníci	223
Formy prežívania	227
Koncept prežitia v náboženstvách prírodných národov	231
Prežívanie mŕtvych	241
Epidémie	250
O pocitoch na cintoríne	253
O nesmrteľnosti	254

PRVKY MOCI

Násilie a moc	259
Moc a rýchlosť	260
Otázka a odpoveď	262
Tajomstvo	267
Súdenie a odsúdenie	273
Moc odpúšťať. Milosť	275

ROZKAZ

Rozkaz. Útok a osteň	279
Domestikácia rozkazu	283
Spätný náraz a strach z rozkazu	284
Rozkaz adresovaný viacerým ľuďom	285
Očakávanie rozkazu	287
Pútnici na Arafáte očakávajúci rozkaz	289
Osteň rozkazu a disciplína	290
Rozkaz. Kôň. Šíp	291
Náboženská kastrácia. Skopci	294
Negativizmus a schizofrénia	296
Obrat	299
Odstránenie ostňa	301
Rozkaz a poprava. Spokojný kat	304
Rozkaz a zodpovednosť	305

PREMENA

Predtucha a premena Krovákov	309
Premena ako útek. Hystéria, mánia a melanchólia	313
Sebazmnoženie a sebaohltenie. Dvojité podobu totemu	319

Masa a premena v delíriu tremens	328
Napodobňovanie a predstieranie	338
Figúra a maska	341
Demaskovanie	345
Zákaz premien	347
Otroctvo	351

ASPEKTY MOCI

O polohe človeka a čo z nej vyplýva vo vzťahu k moci	355
Dirigent	362
Sláva	364
Regulácia času	365
Dvor	366
Byzantský cisár a jeho rastúci trón	367
Paralytici a veľikášstvo	368

VLÁDNUTIE A PARANOJA

Africkí králi	377
Sultán z Dillí: Muhammad Tughlak	389
Prípád Schreber (prvá časť)	399
Prípád Schreber (druhá časť)	412

<i>Epilóg</i>	425
---------------	-----

<i>Poznámky</i>	430
-----------------	-----

<i>Použitá literatúra</i>	435
---------------------------	-----

M A S A

Zvrat strachu z dotyku

Ničoho sa človek nebojí viac než dotyku niečoho neznámeho. Chce *vidieť*, čo sa za ním naťahuje, chce to identifikovať alebo prinajmenšom niekam zaradiť. Človek sa vyhýba cudziemu dotyku vždy a všade. V noci, potme, sa môže strach z neočakávaného dotyku vystupňovať do paniky. Ani len šaty nás dostatočne nechránia. Ako ľahko sa dajú roztrhať, aké jednoduché je preniknúť až k nahému, hladkému, bezmocnému telu.

Strach z dotyku diktuje všetky odstupy, ktoré ľudia dodržiavajú. Zamykáme sa vo svojich domovoch, do ktorých nesmie nikto vstúpiť, len tam sa cítime ako-tak v bezpečí. Strach zo zlodca nie je podmienený iba obavami z lúpeže, ale aj strachom z neočakávaného dotyku prichádzajúceho z tmy. Ako symbol tohto strachu sa opakovane používa ruka s prstami skrivenými ako pazúry. Mnohé z tohto skutkového stavu sa odzrkadľuje v dvojzmyselnosti nemeckého slova *angreifen*. Je v ňom obsiahnutý neškodný dotyk aj nebezpečný útok, a jedno nesie vždy stopu toho druhého. Podstatné meno *Angriff* má však len zredukovaný, zlovestný význam.

Strach z dotyku nás neopúšťa ani vtedy, keď ideme medzi ľudí. Otvplyvňuje spôsob, akým sa pohybujeme na rušnej ulici, správame v reštauráciách, vo vlakoch a v autobusoch. Dokonca aj vtedy, keď stojíme tesne vedľa iných ľudí a môžeme si ich dôkladne obzerať a pozorovať ich, ak je to čo i len trochu možné, vyhneme sa dotyku. Ak sa správame inak, znamená to, že sa nám niekto zapáčil a priblíženie iniciujeme my.

To, ako sa chvatom ospravedľujeme, keď sa niekoho neúmyselne dotkneme, napätie, s akým ospravedlnenie očakávame, prudká a niekedy až fyzická reakcia, keď sa tak nestane, nevôľa a nenávisť, ktorú cítime k „páchateľovi“, hoci si nemôžeme byť istí, že je to on – toto kľbko vnútorných reakcií na cudzí dotyk v celej svojej extrémnej vratkosti a popudlivosti dokazuje, že tu ide o čosi veľmi hlboké, stále bdelé a chúlостivé, čosi, čo je prítomné v človeku od tej chvíle, ako si vytýčil

hranice seba ako osobnosti. Tento strach môže dokonca narušiť aj náš spánok, pri ktorom sme oveľa zraniteľnejší.

Len *masa* oslobodzuje človeka od strachu z dotyku. Je to jediná situácia, keď sa tento strach *zmení na opak*. Je na to potrebná *hustá masa*, v ktorej sa telo tlačí na telo, hustá aj v zmysle psychického stavu, to znamená, že človek nedbá na to, kto sa na neho tlačí. Keď sa človek odovzdá mase, nebojí sa jej dotyku. V ideálnom prípade sú si všetci rovní. Nezhľadňuje sa žiaden rozdiel, ba ani pohlavie. Ktokoľvek nás tiesni, je rovnaký ako my. Cítíme ho, ako cítíme sami seba. Všetko potom náhle prebieha ako *vnútri jedného tela*. Azda toto je jeden z dôvodov, prečo sa chce masa tak tesne zomknúť: chce sa zbaviť strachu jednotlivca z dotyku. Čím viac sa ľudia k sebe tisnú, tým bezpečnejšie sa cítia a neboja sa jeden druhého. Táto *zmena*, okamih, keď sa vytratí *strach z dotyku*, patrí k mase. Úľava, ktorá sa v nej šíri a o ktorej bude ešte reč aj v inej súvislosti, dosahuje pozoruhodne vysokú mieru vtedy, keď je masa najhustejšia.

Otvorená a uzavretá masa

Masa, ktorá vznikne náhle tam, kde predtým nič nebolo, je záhadným a súčasne univerzálnym javom. Možno kdesi náhodne stálo zopár ľudí, päť, desať či dvanásť, viac nie. Žiadne podujatie nebolo vopred ohlásené, nič sa neočakávalo. Vtom sa priestor začne plniť ľuďmi. Prichádzajú stále ďalší, prúdia zo všetkých strán, akoby ulice boli jednosmerné. Mnohí netušia, čo sa stalo, ak sa ich spýtate, nevedia odpovedať, a predsa sa ponáhľajú tam, kde je ľudí najviac. Ich pohyby prezrádzajú rozhodnosť, ktorá sa odlišuje od prejavu bežnej zvedavosti. Akoby sa pohyb prenášal z človeka na človeka, no nielen to: oni majú cieľ. Existoval ešte pred tým, ako preň našli slovo: cieľom je miesto, kde je zhromaždených najviac ľudí.

O tejto extrémnej forme spontánnej masy ešte budeme hovoriť. V mieste svojho vzniku, vo svojom skutočnom jadre, nie je taká spontánna, ako sa zdá. Ale všade inde, odhliadnuc od tých piatich, šiestich či dvanástich ľudí, z ktorých sa vytvorila, taká naozaj je. Hneď ako vznikne, chce, aby bola *väčšia*. Nutková túžba po raste je prvou a najdôležitejšou charakteristikou masy. Chce získať každého vo svojom dosahu. Nezáleží na tom, čo je to za človeka, každý sa môže pridať. *Otvorená* masa je prirodzenou masou: jej rast nič neobmedzuje. Neuznáva domy, dvere ani zámky, ak sa niekto pred ňou zatvára, považuje ho za podozrivého.

„Otvorenosť“ sa tu chápe v každom zmysle slova, je otvorená všade a v každom smere. Otvorená masa existuje, kým rastie. Keď prestane rásť, začne sa rozpadat’.

Masa sa totiž rozpadá tak náhle, ako vzniká. Vďaka svojej spontánosti je citlivým útvarom. Otvorenosť jej dovoľuje rásť, zároveň však predstavuje pre ňu nebezpečenstvo. Tuší, že sa rozpadne. Pokúša sa tomu zabrániť rapídny rastom. Kým sa to dá, prijíma všetkých, ale keďže všetkých prijíma, musí sa napokon rozpadnúť.

Protikladom otvorenej masy, ktorá môže rásť donekonečna, ktorá je všade, a preto si nárokuje na univerzálnosť, je *uzavretá* masa.

Táto sa zrieka rastu a má na zreteli predovšetkým trvácnosť. Jej najnápadnejšou črtou je *hranica*. Uzavretá masa sa usadí a ohraničí, čím si vymedzí svoj priestor; pridelia jej miesto, ktoré zaplní. Podobá sa na nádobu, do ktorej sa leje tekutina; vopred sa vie, koľko tekutiny sa do nej zmestí. Do jej priestoru sa dá dostať len niekoľkými prístupovými cestami, inak nie. Hranicu tohto priestoru rešpektujeme, či už je z kameňa alebo murovaná. Niekedy sa vyžaduje výnimočný prijímací akt, možno treba zaplatiť vstupné. Keď je priestor dostatočne husto zaplnený, nik viac sa dnu nedostane. Dokonca aj keď sa preplní, je hustá masa v uzavretom priestore stále to najpodstatnejšie; tí, čo zostali vonku, k nej nebudú nikdy skutočne patriť.

Hranica zabraňuje náhodnému rastu, no súčasne sťažuje a spomaľuje rozpad masy. Masa sa zrieka rastu v prospech trvácnosti. Je chránená pred vonkajšími vplyvmi, ktoré by mohli byť pre ňu nebezpečné. Predovšetkým však ráta s *opakovaním*. Mase sa darí vyhýbať rozpadu vyhlídkami na opätovné zhromaždenie. Ich priestor na nich čaká, existuje kvôli nim, a kým existuje, tak sa vždy všetci znovu stretnú. Ten priestor im patrí, aj keď zaznamenajú odliv, prázdnota im pripomína čas prílivu.

Vybitie

Najdôležitejším aktom pre masu je vybitie. Pred ním masa v podstate neexistovala, skutočne sa vytvorí až vtedy, keď dôjde k vybitiu. V tom okamihu sa všetci, ktorí k nej patria, zbavia svojich odlišností a cítia sa ako *rovní*.

Pod rozdielmi chápeme najmä tie vonkajšie: odlišnú hodnotu, stav a majetkové pomery. Ide o rozdiely, ktoré si neustále uvedomujeme.

Ťažko ich nesieme, nútia nás dôsledne zachovávať odstup. Človek stojí na presne určenom bezpečnom mieste a drží si posunkami od tela všetko, čo sa k nemu blíži. Stojí tam ako veterný mlyn na obrovskej planine – veľavravne gestikuluje; medzi ním a ďalším mlynom nie je nič. Pozná len jeden život, a ten sa zakladá na odstupoch; dom, v ktorom sa zamyká so svojím majetkom, postavenie, hodnosť, po ktorej túži – všetko toto slúži na vytváranie *odstupu*, na jeho upevňovanie a zväčšovanie. Akýkoľvek náznak priblíženia k inej ľudskej bytosti je zakázaný. Pohyb a protipohyb vsiaknu do zeme ako voda na púšti. Nikto sa nemôže priblížiť k inému človeku, nikto nemôže vystúpiť na inú úroveň. Pevne ustálené hierarchie v každej oblasti života nedovoľujú nikomu dotknúť sa niekoho vyššie postaveného alebo sa spustiť k nižšie postaveným inak ako len zdanlivo. Tieto vzdialenosti sa líšia od spoločnosti k spoločnosti. V niektorých kladú dôraz na pôvod, v iných na povolanie či majetok.

Nemám v úmysle podrobne charakterizovať jednotlivé hierarchie. Podstatné je, že existujú všade, že sa zahniezďujú v podvedomí ľudí a výrazne určujú, ako sa k sebe správajú. Uspokojenie z toho, že človek stojí v hierarchii vyššie než ostatní, nevynahradí stratu slobody pohybu. Človek zachovávajúc odstup ustrnie a trpí. Toto bremeno ho ťaží, nepohne sa z miesta. Zabúda, že si ho naložil na plecيا sám a túži po oslobodení. Ale ako sa má oslobodiť vlastnými silami? Čokoľvek by spravil a nech by bol akokoľvek odhodlaný, je obklopený inými, ktorí jeho úsilie maria. Ak ostatní trvajú na zachovaní odstupu, nepriblíži sa k nim.

Zbaviť sa tohto bremena dokážu len všetci spolu. Presne to sa deje v mase. Keď dôjde k vybitiu, ľudia odhodia rozdiely a všetci sa cítia *rovní*. V zomknutej mase majú okolo seba sotva nejaký priestor, telo sa tlačí na telo, jeden je k druhému tak blízko ako sám k sebe. Všetkým sa nesmierne *ulví*. Vďaka tomuto šťastnému okamihu, v ktorom nie je nikto *viac* a nikto lepší než ten druhý, sa ľudia stávajú masou.

Ale vytúžené vybitie v sebe skrýva nebezpečenstvo. Zakladá sa na ilúzii, ktorá je zároveň jeho chorobou: ľudia, ktorí sa náhle cítia rovní, nie sú si rovní skutočne a navždy. Vráti sa do svojich separátnych domovov, ukladajú sa na spánok vo svojich posteliach. Nezrieknu sa svojho majetku, nevzdajú sa mena. Nezavrhnú svojich príbuzných. Neutečú od rodiny. Len ak ide o skutočne závažný obrat, zbaví sa človek starých zväzkov a vytvorí nové. *Takýmto* spolkom, spolkom, ktoré môžu zo svojej podstaty prijať len ohraničený počet členov a darí sa im pretrvávajúť vďaka prísnyim pravidlám, hovorím kryštály masy. Ich funkcie sa budem venovať neskôr.

Masa sa však rozpadá. Tuší, že sa rozpadne. Obáva sa rozpadu. Môže pretrvať, len ak sa k nej pripájajú ďalší ľudia a zotrváva v stave vybitia. Len *rast* masy zabraňuje jej členom, aby si znovu naložili na plecía svoje bremená.

Túžba ničiť

Často sa hovorí, že masa túži ničiť, to upúta pozornosť ako prvé a je nepopierateľné, že sa to deje všade, v najrôznejších krajinách a kultúrach. Je to niečo, čo si všímame a zavrhuje, ale tento fakt nikdy nikto skutočne neobjasnil.

Masa najradšej ničí domy a rôzne predmety. Ide často o krehké veci, ako sú okná, zrkadlá, obrazy či keramické nádoby. Ľudia sa domnievajú, že práve krehkosť týchto predmetov podnecuje v mase túžbu ničiť. Je pravda, že do veľkej miery k jej spokojnosti prispieva hluk, ktorý pri ničení vzniká; treskot keramiky a rinčanie skla sú hlasné prejavy života nového tvora, plač novorodenca. Dajú sa ľahko vyvolať, čo zvyšuje ich popularitu. Všetci kričia a rinčanie je potleskom. Zdá sa, že rodiaca sa masa tento hluk potrebuje (zatiaľ nemá veľa členov a udialo sa toho len málo alebo vôbec nič). Hluk je príslubom posily, v ktorú dúfa, je šťastnou predzvestou nadchádzajúcich činov. Ale bolo by mylné veriť, že rozhodujúce je to, ako jednoducho možno veci zničiť. Ľudia útočili aj na sochy z tvrdého kameňa a neuspokojili sa, kým ich nezohavili na nepoznanie. Kresťania odbíjali sochám gréckych bohov hlavy a ruky. Reformátori a revolucionári zhadzovali z výšok plastiky svätcov, čo bolo životunebezpečné. Často bol kameň, ktorý sa snažili rozbiť, taký tvrdý, že sa im to ani nepodarilo.

Ničiť sochy znamená ničiť hierarchiu, ktorú už ľudia neuznávajú. Útočia na ustálené odstupy, ktoré všetci vidia a ktoré sú všeobecne platné. Sú pevné, preto pôsobia trvalo, boli na svojich miestach dlho, zdá sa, akoby tam nechvejne stáli odjakživa. Bolo nemysliteľné priblížiť sa k nim s nepriateľským úmyslom. A teraz ich zvalili a rozbili na kusy. Týmto aktom dosiahli vybitie.

Ale ničenie nezachádza vždy až do takej krajnosti. Ničenie bežného typu, o ktorom bola reč na začiatku, je vo svojej podstate útokom na všetky *hranice*. Okná a dvere patria k domom, sú najcitlivejšou časťou týchto hraníc. Ak dom príde o okná a dvere, prichádza o individualitu.

Každý môže vojsť dnu, ako sa mu zapáči, osoby a predmety, ktoré sú vnútri, už nič nechráni. V týchto domoch zvyčajne žijú údajní nepriatelia masy, tí, ktorí sa chcú voči nej vymedziť. Čo ich oddeľovalo, je teraz zničené. Medzi nimi a masou už nestojí nič. Môžu vyjsť von a pripojiť sa k nej. Alebo ich môžu von vyviešť.

Ale je toho viac. Jednotlivec má pocit, že v mase prekračuje hranice svojej osobnosti. Uľaví sa mu, lebo sa zrušili všetky odstupy, ktoré ho oddeľovali od ostatných a pre ktoré sa uzatváral do seba. Zmizlo bremeno odstupu, cíti sa slobodný a jeho sloboda spočíva v prekročení týchto hraníc. Čo sa deje jemu, nech sa stane aj ostatným; očakáva od nich to isté. Na keramickej nádobe ho dráždi to, že v podstate predstavuje hranicu. Na dverách ho dráždi, že sa dajú zatvoriť. Rituály a ceremónie považuje za hrozbu, rovnako ako všetko, čo pomáhalo zachovávať odstup; neznesie ich. Vie, že by sa pokúšali vtlačiť roztrieštenú masu naspäť do starých nádob. Nenávidí svoje budúce väzenia. Mase sa vidí všetko ako Bastila.

Najpôsobivejším prostriedkom ničenia je *oheň*. Vidieť ho z veľkej diaľky a priťahuje ďalších ľudí. Oheň ničí definitívne. Po ohni nezostane nič, ako bolo predtým. Masa, ktorá zapáli oheň, sa považuje za neporaziteľnú. Kým horí, všetci sa k nej pridávajú. Oheň zničí všetko nepriateľské. Ako neskôr uvidíte, je najsilnejším symbolom masy. Všetko zničí a vyhasne; rovnako ako ona.

Erupcia

Otvorená masa je masa, ktorá sa slobodne oddáva svojej prirodzenej potrebe rásť. Otvorená masa nemá jasnú predstavu o tom, *aká veľká* by mala byť, necíti to. Neriadi sa veľkosťou žiadnej budovy, ktorú má zaplniť. Jej miera nie je daná, chce rásť donekonečna a potrebuje na to čoraz viac ľudí. V takomto nahom stave je masa najnápadnejšia. Vnímajú ju ako čosi mimoriadne, ale keďže sa vždy rozpadne, nevenujú jej až toľko pozornosti. Možno by ju aj naďalej nebrali vážne, keby jej obrovský rast svetovej populácie a rapidný rozvoj miest, ktoré sú príznačné pre našu modernú dobu, nedávali čoraz častejšie príležitosť k vzniku.

Všetky *uzavreté* masy minulosti sa stali dôverne známymi inštitúciami. Zvláštny stav, do ktorého často upadali príslušníci týchto más, bol

zdanlivo niečím prirodzeným, vždy sa zišli s nejakým cieľom, či už šlo o náboženské dôvody, oslavu alebo boj, a tento cieľ daný stav zdanlivo posvätil. Ak niekto počúval kázeň, isto tak robil v dobrej viere, že mu ide o kázeň, a prekvapilo by ho, ba možno aj rozhorčilo, keby mu niekto oponoval, že množstvo prítomných poslucháčov je preňho uspokojujúcejšie než samotná kázeň. Zámerom všetkých obradov a pravidiel, ktoré patria k takýmto inštitúciám, je v podstate *zachytenie masy*: radšej bezpečie kostola plného veriacich ako celý svet plný nebezpečenstiev. Vďaka pravidelným návštevám kostola a dôverne známym, presne sa opakujúcim rituálom môže masa zažívať samu seba v akejsi skrotenej podobe. Úkony v pevne stanovených časoch supľujú drsnejšie a násilnejšie potreby.

Možno keby sa svetová populácia nemenila, stačili by takéto ustanovizne. Ale mestá majú čoraz viac obyvateľov, ich počet v priebehu posledných pár storočí rástol čoraz rýchlejšie. Tým sa vytvorili stimuly na vytvorenie nových a väčších mäs a za daných okolností by nemohlo zabrániť ich vzniku ani to najskúsenejšie a najrafinovanejšie vedenie.

Všetky vzbury proti tradičnému ceremonálu, o ktorých sa píše v dejinách náboženstva, sú vzburami masy, ktorá túži opäť pocítiť svoj rast. Stačí si spomenúť na Kázeň na vrchu spomínanú v Novom zákone: odohráva sa vonku, počúvajú ju tisícky ľudí a je namierená – o tom niet pochyb – proti obmedzujúcim obradom vykonávaným v oficiálnom chráme. Stačí si spomenúť na snahu paulínov prelomiť národné a kmeňové hranice židovstva a stať sa univerzálnou vierou pre všetkých ľudí. Stačí si spomenúť na to, ako budhizmus pohrdal kastovníctvom vtedajšej Indie.

Podobných udalostí sú plné aj *vnútorné* dejiny svetových náboženstiev. Chrám, kasta a kostol boli vždy pritesné. Krížové výpravy viedli k vytváraniu takých veľkých mäs, aké by sa nezmestili do žiadneho kostola vtedajšieho sveta. Neskôr sa celé mestá stali divákmi flagellantov, ktorí putovali od mesta k mestu. John Wesley založil v 18. storočí celé svoje hnutie na kázňach v prírode. Veľmi dobre si uvedomoval význam nesmierne veľkej poslucháčskej masy, niekedy si dokonca prepočítaval vo svojom denníku, koľkí ho asi počúvali. Keď dôjde k prudkému úniku z uzatvorených miestností, znamená to, že masa opäť zatúžila po náhlom, rapídnom a bezhraničnom raste. Náhlemu prechodu od *uzavretej* masy k *otvorenej* mase hovorím *erupcia*. Tento jav je častý, netýka sa však len dimenzie priestoru. Neraz to vyzerá, akoby masa vytekala z priestoru, v ktorom bola chránená, na námestia a do ulíc, kde vtáhuje

do seba všetkých a kde všetkému čelí. Dôležitejší ako tento vonkajší jav sú s tým súvisiace vnútorné prejavy: nespokojnosť s obmedzeným počtom účastníkov, náhla vôľa *pritiahnúť* ďalších, vášnivé odhodlanie zasiahnuť *všetkých*.

Od Francúzskej revolúcie nadobudli tieto erupcie podobu, ktorú považujeme za modernú. Masa sa do veľkej miery oslobodila od konceptu tradičných náboženstiev, azda preto ju vidíme v jej nahote, až by sa žiadalo povedať ako čisto biologický útvar – bez transcendentných cieľov a zmyslu, ktorým sa predtým nechávala naočkovať. Dejiny uplynulých 150 rokov sú poznačené rýchlym zvyšovaním počtu takýchto erupcií, neobišli dokonca ani vojny – stali sa z nich masové vojny. Masa sa už neuspokojuje so zbožnými príslubmi a podmienkami, chce zažiť najvyššiu možnú mieru svojej zvieracej sily a vášne, a preto opakovane využíva všetky možné spoločenské podnety a požiadavky.

Predovšetkým si treba uvedomiť, že masa nie je nikdy sýta. Kým existuje človek, ktorého neuchvátila, nestráca apetít. Či by ho ešte mala, aj keby pojala naozaj *všetkých* ľudí, nemôže nik s presnosťou povedať, ale môžeme to považovať za veľmi pravdepodobné. Pokúša sa *pretrvať*, ale je do istej miery bezmocná. Jej jedinou nádejou je vytváranie dvojitých más, pričom jedna masa je mierou druhej a naopak. Čím sú si bližšie čo do sily a intenzity, tým dlhšie prežívajú.

Posadnutosť prenasledovaním

K najvýraznejším črtám masy patrí pocit, že je prenasledovaná, táto zvláštna srdnatá citlivosť a podráždenosť je namierená proti tým, ktorých raz a navždy označila za nepriateľov. Môžu podniknúť čokoľvek, môžu zareagovať ostro alebo ústretovo, chápavo alebo chladne, tvrdo alebo láskavo – všetko sa bude vysvetľovať ako reakcia prameniaca z neochvejnej zlomyseľnosti, z úmyslu masu otvorene alebo zákerne zničiť.

Ak chce niekto tento pocit nevraživosti a prenasledovania pochopiť, musí vychádzať zo základného faktu, že vzniknutá masa chce rapidne rásť. Šíri sa s ohromnou silou a cieľavedomosťou, nech by sme povedali čokoľvek o sile a rozmachu jej rastu, nebudeme preháňať. Kým cíti, že rastie – napríklad pri revolúciách, ktoré sa rodia z malých, ale veľmi napätých más –, považuje za obmedzovanie všetko, čo sa stavia na odpor jej rastu. Polícia ju môže rozptýliť a rozohnať, ale to pôsobí len dočasne,

ako ruka, ktorá zaženie roj komárov. Môžu ju však napadnúť aj znútra, ak vyjdú v ústrety požiadavkám, ktoré viedli k jej vytvoreniu. Slabší od nej odpadnú, iní, takí, čo sa chystali k nej pridať, sa otočia a vrátia z polcesty.

Útok *zvonka* môže masu len posilniť. Ľudí, ktorých fyzicky rozoženu, to len silnejšie priťahuje k sebe. Útok *znútra* je, naopak, skutočne nebezpečný. Štrajk, ktorým sa niečo docielilo, sa postupne rozkladá. Útok znútra apeluje na individuálne túžby. Masa ho vníma ako podplácanie, považuje ho za „nemorálny“, lebo individualizmus sa prieči jej jasnému a čistému základnému presvedčeniu. Lenže každý, kto patrí k mase, nosí v sebe aj malého zradcu, ktorý chce jesť, piť, milovať a mať svoj pokoj. Kým sa venuje týmto činnostiam iba mimochodom a nie sú preňho príliš podstatné, mase to neprekáža. Keď však dáva o sebe nahlas vedieť, začína ho nenávidieť a báť sa ho. Uvedomí si, že podľahol vábeniu nepriateľa.

Masa je vždy čosi ako obliehané opevnené mesto, obliehajú ju však znútra aj zvonka: má nepriateľa pred hradbami aj za hradbami, v pivnici. V priebehu boja priťahuje čoraz viac prívržencov. Pred bránami sa zhromažďujú jej noví priatelia a nástojčivo na ne klopú, aby ich vpustili dnu. V príhodných okamihoch ich prosbe vyhovejú, oni však môžu aj preliezť cez hradby. Mesto tak každý deň získava nových bojovníkov, no každý z nich prináša aj malého neviditeľného zradcu, ktorý sa náhlivo utahuje k ostatným zradcom do pivnice. Obliehanie pozostáva z toho, že sa snažia zastaviť tok nových pristáhovalcov. Pre nepriateľov pred bránami sú hradby dôležitejšie než pre obliehaných. Nepriatelia opevnenie upravujú a zvyšujú, aby sa do mesta nikto nedostal. Pokúšajú sa nových prívržencov podplatiť. Keď už ich nemôžu nijako odradiť, postarajú sa o to, aby malý zradca v nich nasal dostatok nenávisťi a ten sa vydáva na cestu do mesta spolu s nimi.

Pocit masy, že je prenasledovaná, je vlastne pocitom dvojnásobného ohrozenia. Vonkajšie hradby sa čoraz viac zužujú, v pivniciach sa zhromažďuje čoraz viac nepriateľov. Ak sa nepriateľ činí na hradbách, ide o otvorenú a neprehliadnutelnú aktivitu, no ak sa činí v pivniciach, operuje skryto a zákerne.

Lenže takéto obrazy odhaľujú len jednu časť pravdy. Ľudia, ktorí sa chcú dostať do mesta, nie sú len potenciálni prívrženci, nepredstavujú len posilu, podporu, ale aj *výživu* pre masu. Masa, ktorá sa nezväčšuje, drží pôst. Existujú prostriedky, ako tento pôst zvládnuť, náboženstvá sa v tomto umení vycibrili a zvládajú to skutočne majstrovsky. Ukážeme si, ako sa im darí udržať si svoje masy aj bez toho, aby sa náhle a prudko zväčšovali.